

Lauris Gundars

**DRAMATIKA jeb
Racionālā poētika**

2. redakcija

© 2015

SATURS

PRIEKŠVārds 1

jeb *Par šo tekstu*

PRIEKŠVārds 2

jeb *Par dramaturģiju*

1. ES RAKSTU

jeb *Dramaturģija un daiļliteratūra – kopējais un atšķirīgais*

2. SKATĪTĀJS UN MIEGS 1

jeb *Skatītāja intereses radīšana un uzturēšana*

3. ATKĀPE: VISVARENAIS

jeb *Stāstnieks un manipulators – vai sinonīmi?*

4. SKATĪTĀJS UN MIEGS 2

jeb *Jēdzieniskais sūtījums – patiesa līdzpārdzīvojuma ķīla*

5. ŠAUBIES PĀRLIECINĀTI

jeb *Dramaturģa domāšana un radošā šaubīšanās*

6. ES VIŅU PAZĪSTU

jeb *Cilvēks un raksturs – atšķirīgais un kopējais*

7. ESAM VIENĀDI

jeb *Raksturu izveide – cilvēkizziņas process*

8. PATI PILNĪBA

jeb *Rakstura pilnvērtība – rīcības motivāciju garants*

9. VISS IR DZĪVS

jeb *Raksturu veidošana bez paša cilvēka*

10. VAJADŽĪGIE CILVĒKI UN SLIKTIE DRAUGI

jeb *Raksturi un tipi, raksturu galerija*

11. ESMU TIKAI ES

jeb *Egoisms – vienīgā rakstura rīcības motivācija*

12. MANIS ARĪ NAV?

jeb *Noliegums dramaturģijā*

13. KURŠ MANI NEMĪL?

jeb Rakstura sapņa universālais pamatojums – eksistences noslēpuma izziņa

14. KURŠ VAINĪGS? 1

jeb Dramaturģiska teksta universālā uzbūves loģika – paradokss

15. ATKĀPE: VISS PAR MANI

jeb Vadošais raksturs

16. KURŠ VAINĪGS? 2

jeb Nobeigums – paradoksa precizitātes mēraukla

17. FORMULA

jeb Paradoksa forma un tā pieraksts

18. SVEŠS STALLIS

jeb Paradokss un ideja

PĒCVĀRDS

jeb Vai zinu, kur dzīvoju?

DARBNĪCA

PIRMAIS SOLIS 1

jeb Kad sākt?

PIRMAIS SOLIS 2

jeb Darbības vieta

PIRMAIS SOLIS 3

jeb Jautā sev!

PIRMAIS SOLIS 4

jeb Personīgais treneris

PRIEKŠVārds 1

jeb *Par šo tekstu*

Pat tad, ja kāda teksta autors labi zina, kāpēc un kas jāraksta, kā tas ir šajā gadījumā, viņš tomēr uztraucas, vai lasītājs aizrautīgi sekos viņa rakstītajam līdz pat beigu burtam. Lai tā notiktu, tiek rakstīti ievadvārdi, kuros būtu skaidri uzrādīts iemesls, kādēļ lasītājam tik ļoti aizrautīgi būtu šeit rakstītajam vispār jāsāk sekot – kāds ir rakstītā žanrs, kā to lasīt, uztvert? Cenšoties tādu mērauklu formulēt, šī teksta autoram iesākumā nāca prātā vien tas, kas šis teksts **nav**. Tas nav nedz ceļvedis, nedz rokasgrāmata, nedz palīg līdzeklis dramaturģijas interesentiem, ne testu, ne arī jautājumu un atbilžu krājums, ne instrukciju, formulu vai shēmu apkopojums, ne – vēl jo vairāk – pamācība, kā dramaturģijas laukā labi nopelnīt. Šeit ir gan pa druskai no visa iepriekš nosauktā, un tomēr teksts nav ievietojams kādā no šiem žanriem. Bet kā tad tas raksturojams, kas tad šis teksts **ir**? Kam un kāpēc to vērts lasīt?

Kam? Protams, šī teksta autors apzinās, ka lasītāja dzīves pieredzes un enciklopēdiskās informētības līmenis var būt un ir ļoti dažāds – no apņēmīga interesenta līdz godalgotam profesionālim jaunradē vai analizē, kādēļ *tīro zināšanu* apkopojums nav šī teksta mērķis. Visai zīmīgas bija *Dramatikas* pirmās redakcijas lasītāju atsauksmes – autoru uzrunāja visdažādākie ļaudis: gan tie, kuri meklējuši profesionālas zināšanas, gan tie, kuri pirmo reizi bija sev atklājuši šo tik neparasto cilvēces izpausmes fenomenu – dramaturģiju un tās pārsteidzoši vienkāršās likumsakarības. Tādējādi tagad autors spēj formulēt jau skaidrāk – *Dramatika* ir līdzeklis, iespēja, rīks, kas gluži vai piespiedu kārtā sniedz lasītājam iespēju apdomāt pašam savu eksistenci. Bet šis fenomens uzrāda arī kādu profesionālu šķautni – ideāls dramaturģijas teksts ir tiešs pašas dzīves nospiedums. Tātad – kam domāta *Dramatika*? Ikvienam. Pat gadījumos, kad šai tekstā tiek aprakstītas konkrētas pamācības dramaturģijas tekstu veidošanai, to iekšējā loģika vien paspilgtinās dzīves

izziņas procesa apjautu tajā lasītājā, kas nemērķē vērsties par dramaturgu profesionāli.

Kāpēc? Tekstiem, kuros aplūkotas dramaturģijas likumsakarības, ir kāda kopīga īpašība – tie rosās ap pašiem pamatiem. Kādam tas var šķist pārlietu vienkārši, pat primitīvi, tomēr lietas zinātājam šāda īpatnība ir pašsaprotama, pat veicināma. Dramaturģiskā materiāla specifika paredz ik reizi sākt visu no jauna – ikviens jauns stāsts paredz pats savu unikalitāti kaut vai viena paša iemesla dēļ: tajā ik reizi darbojas pavisam citi cilvēki jeb varoņi, bet tas nosaka arī neatkārtojamas konstrukcijas rašanos. Tomēr visām dramaturģijas celtnēm ir arī kas kopīgs – nešaubīgas likumsakarības, kuru objektīvā esamība nosaka, ka dramaturģijas zināšanu kopumam vienmēr jābūt aktivizētam, *siltam*. Analogiski kā jebkura līmeņa sporta entuziastam – vienreiz iegūta fiziskā forma neko nenožīmē, ja tā regulāros treniņos netiek uzturēta līmenī. Trenažieru zālēs pie vieniem un tiem pašiem rīkiem mēs redzam gan veselīga dzīvesveida vingrotāju, gan rūdītu kultūristu, gan olimpisko čempionu, un viņu mērķis ir viens: – *Es vēlos būt gatavs ik reizi, kad man tas būs nepieciešams*. Šai gadījumā: – *Es būšu gatavs jebkurā mirklī radīt/saprast dramaturģisku tekstu, kurš ik reizi būs pilnīgi kas jauns*. Citiem vārdiem – es apjaušu, kādi ir *rīki*, lai censtos izprast pašu dzīvi. Un tā jau arī ik dienu ir pavisam cita, jauna.

Tādējādi šī teksta autors sava garadarbu varētu definēt, iespējams, ne īpaši labskanīgi, toties precīzi – **treniņgrāmata** jeb teksts, kurā kāds kaut ko jaunu izzinās, bet kāds cits atradīs pamatojumu kaut kam sen atjaustam. Ikviens paties interesents vienmēr kaut ko gūs arī no labi zināmā atkārtošanas. Un arī tad, ja vēlēsies kādai no šī teksta nostādnēm nepiekrīst, tas mudinās attīstīt paša *dramaturga muskuļus*. Jeb citiem vārdiem – dzīves izziņas spējas. Iespējams, tas skan pārlietu skaļi. Tomēr kautrību pie malas – tā nu tas ir! Ķeramies pie lietas!

Te gan būtu vēl piebilstams, ka šis ir papildināts *Dramatikas* izdevums. Kaut satura rādītājs nav būtiski mainījies, teksts viscaur ir precizēts, lai darītu to vēl skaidrāku un lasītājam draudzīgāku.

Tāpat, pirmās versijas lasītāju, savu klausītāju un domubiedru mudināts, autors pievienojis jaunu nodaļu „Darbnīca”. Tajā rodami rīki, kas lietojami tiem, kuri vēlas paši rakstīt, taču, piemeklējot arvien jaunus un jaunus lielākoties sadzīviskus attaisnojumus, šo apņemšanos sistemātiski atliek. Līdz šai nodaļai izzināsim, kas raksturīgs visiem dramaturģiskajiem tekstiem, bet „Darbnīcā” vērts ieskatīties tiem, kas ķersies pie konkrēta darba radīšanas. Pēc iepriekšminētās analogijas „Darbnīcu” var pielīdzināt savdabīgam trenerim, kas jūsu trenāžieru zālē jums neļaus sevi pārlicīgi žēlot.

PRIEKŠVārds 2

jeb Par dramaturģiju

Dramaturģijas likumsakarības pastāv! Šī teksta autors apzināti sāk ar tik vienkāršu apgalvojumu, lai uzrādītu gluži vai neticamu faktu – vairāk nekā divus gadu tūkstošus pēc minētās patiesības apliecinātāja Aristoteļa joprojām noris principiāli tās piekritēju un noliedzēju cīņi. Tas liecina, ka ar šī apbrīnojamā fenomena izpēti arī jāsāk.

Pat principiāli dramaturģijas likumsakarību noliedzēji tās eksistences faktu parasti spiesti pieņemt pēc kāda it vienkārša fakta pieminēšanas – visā pasaulē tiek tērēti prāvi finanšu līdzekļi dramaturģijas skolu, kursu un dažnedažāda apjoma meistardarbnīcu izveidei un uzturēšanai. Šāda apmācība piesaukta izglītot personas, kuras spētu vairāk vai mazāk garantēti radīt tekstus, kas būtu saucami par dramaturģiskiem un attiecīgi turpmāk kā tādi pietiekami plaši būtu izmantojami teātrī un kino. Bet tas norāda gan uz to, ka minēto likumsakarību apguve ir iespējama, gan arī uz faktu, ka cilvēcei tas ir nepieciešams.

Kaut minētais ir visai pašsaprotams, tomēr vērts šeit uzrādīt arī pretējo viedokli: dramaturģija ir t. s. *mākslu* sfēra, kurā viss vienmēr ir bijis, ir un allaž būs centrēts ap autora radošo pienesumu, kas tā unikalitātes jeb neatkārtojamības un nepavairojamības dēļ itin kā, loģiski spriežot, nav iemācāms. Šī pretruna ir pamatā nerimstošiem strīdiem, kurā cīnās t. s. *tīrie mākslinieki* ar t. s. *mākslas mehāniķiem*.

Mākslinieku pirmais un galvenais arguments allaž tiek izteikts vai nu agresīvi, vai vīpsnājoši: – *Vai tad dramaturģiju (lasi – mākslu) var iemācīt?* Diemžēl jau pati jautājuma forma apliecina vien jautātāja kareivīgumu, ne vēlmi turpināt argumentētu sarunu – tiek taujāts par minētā unikālā radošā pienesuma mācīšanu, pilnībā ignorējot dramaturģijas objektīvo likumsakarību tikpat objektīvo eksistenci, kuru jau visai pasen ir aprādījis minētais Aristotelis. Te vērts piebilst – šī teksta autora pieredze liecina, ka minētā uzskata paudēji nekad neiesaistās diskusijās, kas vien lieku reizi apliecina kādas vispārējos priekšstatos balstītas pārlicības, ne argumentu esamību. Turklāt tas neviļus uzrāda šiem pašiem *māksliniekiem* gauži netīkamo – priekšstati ir unikalitātes pretmets.

Piekrītot, ka dramaturģiju ir neiespējami *iemācīt*, jāuzsver, ka tās specifiskos uzbūves un iedarbības mehānismus var *izzināt*. Lai pēc tam pielietotu. Turklāt šī teksta autors pat vēlētos apgalvot: lai darbošanos dramaturģijas žanrā no hobijs vērstu profesijā, augstākminētais ir galēji nepieciešams, ne tikai iespējams.

Vēlreiz uzsverot vārdu *izzināt*, būtu vērts šo fenomenu definēt.

***Izzināt* – censties apzināt objektīvi pastāvošas, racionāli pielietojamas likumsakarības iepretim procesam, kuras apzīmējams ar vārdu *iemācīt*, kas saprotams kā mehāniska dramaturģijas teksta izveides principu iegaumēšana un tālāka nekritiska, neradoša pielietošana.**

Tikai *racionāla* pieeja darbam, kura pamatā, protams, ir unikāls radošs pienesums, var veicināt neatkārtojamības īpašo kvalitāšu atklāšanu, kurpretim kādu noteiktu atziņu iegaumēšana un tikpat mehāniska turpmākā pielietošana spēj pilnībā iznīcināt sākotnējo unikālo radošo ideju. Apzinoties objektīvi pastāvošu sakarību esamību, potenciālais dramaturģiskā teksta autors spēj strādāt vēl *radošāk* – viņam netraucē nedz paša nezināšana, nedz mehāniski iegaumēto zināšanu slogs, kuru tikpat mehāniskais pielietojums tad jau šķiet visnotaļ lieks. Jo ir lietas, kas vienkārši pastāv. Kā gaiss, ko elpojam.

Augstākminētais uzstādījums – *izziņa, ne uzziņa* – ir šī teksta izveides pamata uzstādījums. Autors vairījies gan no mehānisku konceptu un pamācību atkārtotības, gan no šādu nostādņu kritikas, kas ir neauglīga teoretizēšana iepretim paša dramaturģijas procesa patiesajam radošumam. Šī darba moto:

patiess radošums ir racionāls radošums.

Likumsakarības tiek piesauktas pierādīt pašas sevi, bet šīs *treniņgrāmatas* autors ir vien savdabīgs mediators.